

İKTİSADİ VE TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM VE YENİLİKÇİ GİRİŞİMCİ¹

Seyfi KILIÇ*

Derya GÜLER AYDIN**

Öz:

Bu çalışmanın amacı, Schumpeter'in girişimci kavramından yola çıkarak iktisadi ve toplumsal değişimi anlamak ve Schumpeter'in yenilikçi girişimci anlayışının iktisadi teorik çerçeveyi reel politik ile genişletmede kullanılabilecek bir analitik araç olabileceğini ortaya koymaktır.

Bu bağlamda, çalışmada iktisadi ve toplumsal dönüşüm konusu sırasıyla "denge içinde dengesizlik", "yaratıcı girişimci" ve "teknolojik gelişme" konularıyla ilişkilendirilerek üç bölüm halinde incelenmiştir. Birinci bölümde, kapitalist sistemin dengesizliğinin nedenlerinden birisi olan yenilikçi girişimcinin dinamik analiz çerçevesi ile bağı sorgulanmış ve statik çerçevenin aksine dinamik çerçevenin, kapitalist gelişmenin seyrini anlamada daha işlevsel olduğu ileri sürülmüştür. İkinci bölümde girişimcinin yaratıcı niteliğinin sisteme kattığı dinamizm sorgulanmış ve son bölümde de girişimci ve teknolojik yeniliklerin iktisadi ve toplumsal değişimde neden olduğu yapısal dönüşüm incelenmiştir.

Anahtar kelimeler: iktisadi ve sosyal dönüşüm, yaratıcı girişimci, teknolojik değişme, reel politik.

---

¹ Bu çalışmada, 2008 yılında, 9 Eylül Üniversitesi'nde, *International Conference of Social Sciences* adlı konferansta sunulan ve *Management and Behaviour in Organizations* isimli bildiriler kitabında "A New Approach to the Classical Entrepreneur within the Framework of Schumpeter's View," başlığı altında basılan tebliğden faydalanılmıştır.

*Dr., Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), seyfiklc@gmail.com

**Doç. Dr, Hacettepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İktisat Bölümü, dgaydin@hacettepe.edu.tr

THE ECONOMIC AND SOCIAL CHANGE AND INNOVATIVE ENTREPRENEUR

Abstract:

The aim of this study is to analyse the economic and social change by the Schumpeter's entrepreneurship concept and to state the Schumpeter's approach on innovative entrepreneur in order to deepen the economic theoretical framework with real-politics as an analytical tool.

Within this context, economic and social transformation issue is analysed in three sections by interrelating the subjects, "instability in stability", "innovative entrepreneur" and "technological development". In the first section the relationship between innovative entrepreneur and the dynamic analyse framework is examined and it is claimed that dynamic framework is more functional than the static framework in understanding the course of capitalist development. In the second section the dynamism of the innovative merit of the entrepreneur is examined and in the last section, the structural transformation in economic and social change that is created by entrepreneur and technological innovation is studied.

Keywords: Economic and social transformation, creative entrepreneur, technological change, real politics.

GİRİŞ

Bugün pek çok iktisatçı ve davranış bilimci toplumda girişimcinin iktisadi, sosyal ve kültürel yapıda değişimdeki önemini kabul etmiştir. Girişimcinin böylesi bir değişimde etkin rolünün olması “yenilikçi” ve “yaratıcı” özelliği ile ilişkilendirilebilir. Yenilikçi görüş denilince üretimde yenilik, üretim sürecinde yenilik ve örgütsel yenilik anlaşılmalıdır. Bununla birlikte yenilikçi görüşler iktisadi alanda yeni tüketim mallarının ortaya çıkmasına ve yeni firmaların piyasaya girişine yol açar ve böylece yeni firmalar yeni nüfus için iş imkanı sağlayarak hem mal hem de emek piyasasının canlanmasını sağlar. Bir sonraki süreçte böylesi bir yenilikçi ve yaratıcı girişimin neden olduğu değişim toplumsal alanda da hissedilir hale gelir. Buna karşın, literatürde genel olarak girişimci, yöneticilik vasfı ile karşımıza çıkmakta ve mevcut yapı içinde gösterdiği faaliyetler üzerinden tanımlanmaktadır. İktisadi ve toplumsal değişimin analiz dışı bırakıldığı yaklaşımlarda girişimcinin temelde denge sağlayıcı, denge koruyucu rolünden başka bir işlevi tanımlanmamaktadır.

İktisadi ve sosyal değişimin analize dahil edilmesi, dengeden ziyade dengesizlik durumlarının ortaya çıkmasına yol açar ve böyle bir yapıda girişimci, Schumpeter’de olduğu gibi yenilik yapan kişi olarak karşımıza çıkar. Yenilikçi ve yaratıcı özelliği dolayısıyla, Schumpeter’de girişimci, yönetici ya da işin sahibi olan kişi değil, her durumda yeni bileşimler (new combinations) gözeten kişidir. Yeni bileşimler genelde “yeni” firmalar tarafından gerçekleştirilir ve yeni firmalar üretimlerini eski firmalarla birlikte yürütür. Bunu dışında risk alma ya da sermaye sahibi olma gibi roller Schumpeter’e göre girişimci tarafından değil, bankacı tarafından üstlenilir. Bu yönüyle çalışmada üzerinde durulacak olan girişimci, Schumpeter’in girişimcisi ile örtüşmekte ve içinde yaşadığı toplumun mevcut koşullarını değiştiren yerine yeni bir yapının ortaya çıkmasına yol açan kişi “yenilikçi” bireyler olarak kavramsallaştırılmaktadır (Schumpeter, 1934:78).

Yenilik için iktisadi ve toplumsal motivasyonlarla birlikte psikolojik motivasyonlar da gerekir. Sadece kendi tüketim ihtiyacını karşılama arzusu ile sınırlandırılmayacak olan girişimcilik faaliyetinin tüketimden daha güçlü motivasyonları vardır. Bunun başında Schumpeter’e göre, sosyal fark yaratabilmek için özel bir krallık yaratma düşü ve arzusu gelmektedir. Bu düşün girişimci için oldukça büyüleyici olduğunu ileri süren Schumpeter’in analizinde, zaptetme ve savaşma arzusu yanında başarıma isteği de diğer güçlü psikolojik motivasyonlar olarak karşımıza çıkar. Burada başarının kendisinin, başarının sonucundan daha önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bir başka güçlü motivasyon ise, yaratma ve

değiştirme keyfidir (Schumpeter, 1934:92). Bu özellikleri dolayısıyla Schumpeter'in girişimcisi iktisadi ve toplumsal değişmeye yol açan, Weberain anlamda "karizmatik bir lider" gibidir.

Bununla birlikte, bir kişinin girişimci olabilmesi için zengin olması ya da sermaye sahibi olması da gerekmemektedir. Yenilik esasında kar getiren bir faaliyettir. Buna karşın pek çok girişimcinin motivasyon kaynağının kar elde etme yanında ve kimi zaman ötesinde iş başarıma isteği olduğu gözlenmektedir. Görüldüğü gibi, Schumpeter'in girişimcisi standart anlayışın dışında, iktisadi değişmeye yol açan hatta toplumsal dönüşümler yaratabilen bir niteliği ile karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın amacı, Schumpeter'in yaratıcı nitelikteki girişimcisini dikkate alarak yaygın girişimcilik anlayışlarına farklı bir bakış açısı getirmek ve böylece iktisadi ve toplumsal değişimde girişimcinin rolünü incelemektedir. Bu çerçevede, çalışmanın ilk bölümünde literatürde karşımıza çıkan temel girişimcilik anlayışları denge içinde dengesizlik başlığı altında incelenecek ve iktisadi ve kurumsal devinimin dinamik analiz yöntemiyle ilişkisi ortaya konulacak, ikinci bölümde ise, Schumpeterci anlamda yaratıcı ve yenilikçi girişimcinin bu devinimdeki rolü tartışılacaktır. Amaç, iktisadi ve toplumsal sistemin değişen yapısı dikkate alındığında, yaratıcı ve yenilikçi değişimden, bir başka ifade ile teknolojik değişim ve etkilerinden bağımsız bir analiz çerçevesinin reel politiği yeterince açıklayamayacağını ortaya koymaktır.

I) İktisadi ve Toplumsal Devinim: Denge İçinde Dengesizlik

Genelde sosyal bilimlerde özeldede iktisatta statik ve dinamik analiz olmak üzere iki temel yöntem kullanılır. Statik analiz yönteminde analizin dikkate alınan değişkenleri arasındaki ilişki zamanın belli bir anı dikkate alınarak ortaya konmaya çalışılır. Bu yönüyle statik analiz yönteminin zamansız olduğu veya somut tarihsel zamanı değil, soyut mantıksal zamanı esas aldığı söylenebilir. Üretim meselesini dikkate alan çalışmalarda üretimin zaman alan bir süreç olması soyut mantıksal zaman yerine somut tarihsel zaman içindeki değişmelerin de analize dahil edilmesi gereğini doğurur. Bölüşüm paylarının ve teknolojik değişimin artık veri olmayacağı bu çalışmalarda dengeye yakınsamadan ziyade dengesizlik ve yeni denge durumları söz konusudur. Statik analiz yönteminde analizin dışsal değişkenleri, dinamik yöntemde içsel değişkenler hale geldiğinden, dinamik analizin statik analiz yönteminde olduğu gibi saf teorik sonuçları yoktur. İktisadi ve toplumsal değişimin kaynağı ya da kapitalist sisteminin dengesizliği sistemin içsel değişkenleri dikkate alınarak ortaya konulmalıdır. Bu çerçevede değişkenlerin geçmiş ve (beklenen) gelecek değerleri hesaba katılmalı (Kaldor, 1972) diğer bir

değişle, reel politikte meydana gelen herhangi bir değişim sistemi sadece dışarıdan etkiliyormuş gibi düşünülmemelidir. Böyle bir yaklaşım içerisinde, iktisadi ve toplumsal değişimin kaynağı teknoloji ve onun yaratıcısı girişimcinin denge sağlayıcı rolünün ötesinde etkileri dikkate alınmalıdır. Schumpeter yaratıcı tepkinin (creative response) girişimcilik faaliyetlerinin ürünü olduğunu söyler. Yaratıcı tepkinin en önemli özelliği, olayların uzun dönemli sonuçlarını şekillendirmesi ve iktisadi ve sosyal değişmelere yol açmasıdır. Bu durumda yaratıcı tepki tarihsel bir sürecin ürünü ve değişimin temel nedenlerinden biridir (Schumpeter, 1943:217 ve Schumpeter, 1989:222). Bu bağlamda iktisadi ve toplumsal değişimi dikkate alan çalışmaların girişimciye atfettiği roller ve işlevler bu değişimi dışarıda bırakan yaklaşımlardan oldukça farklıdır. Bir başka deyişle, analiz çerçevesi dinamik olan yaklaşımlarda girişimci, yaratıcı ve teknolojik değişimde yenilikçi kişi olarak tanımlanırken, statik teorilerde sadece risk alan ve denge fiyat düzeyinde üretilecek mal miktarını belirleyen kişi olarak karşımıza çıkar. Bu farkı açık biçimde ortaya koyabilmek için girişimcilik kavramının tarihsel gelişimine bakmak gerekir.

Girişimciliğin iktisadi teorideki rolünün ve toplumsal hayata etkilerinin neler olduğu sorusunu R. Cantillon, J.B. Say, Marshall, Schumpeter, F. Knight ve Kirzner'in görüşleri dikkate alınarak yanıtlamak mümkündür. Bu bağlamda, her bir iktisatçının görüşü incelenirken şu altı soruyu da dikkate almakta fayda vardır. Praag (1999)'ın makalesi esas alınarak oluşturulan sorular; girişimcinin iktisadi yapıdaki pozisyonu, firma içindeki pozisyonu, girişimciliğin tanımı, başarılı bir girişimcide olması beklenen beceriler, girişimcinin geliri ve girişimci piyasasında arz ve talebi neyin belirlediği şeklindedir. İlk üç soruya verilecek cevap her bir yazarın girişimcilik kavramından ne anladığını ortaya koyarken, diğer soruların yanıtı başarılı girişimciliğin nasıl olabileceğine dair ipuçları sunmaktadır (Araz Takay-Güler Aydın, 2013:154-155).

Girişimcilik konusunda ilk akla gelen iktisatçı Cantillon (1680?-1734) dur. Cantillon'a göre, iktisadi sistemin karar birimleri toprak sahipleri, girişimciler ve işgücü olarak tanımlanır. Girişimci tüm değişim ve dolaşım sürecinden sorumlu olan kişi olduğundan, iktisadi yapıda oldukça önemli bir role sahiptir. Bununla birlikte, girişimcinin piyasada denge fiyat ve miktarın oluşumunu belirlemek gibi önemli bir başka işlevi de vardır. Girişimcinin geliri olan kar, girişimcinin belli fiyatlarda satın aldığı malı, seviyesi belli olmayan daha yüksek bir fiyattan satması sonucu ortaya çıkar. Arbitraj olarak tanımlayabileceğimiz bu karın çoğu zaman belirsizlik içerdiğini söylemek mümkündür. Girişimciyi toprak sahibi, bankacı veya satıcı gibi diğer karar birimlerinden ayıran temel özellik, girişimcinin risk alan bir doğasının olmasıdır. Toprak sahibi ya da bankacının elde edeceği gelir

belli iken girişimcinin karı belirsizlikler içermekte ve bu yönüyle Cantillon girişimciyi, risk alan ve iktisadi sistemde dengeleyici rolü olan aktör olarak tanımlanmaktadır.

J. B. Say (1767-1832) ise, girişimcinin yöneticilik rolünü ilk ortaya koyan kişidir. Girişimci Say'da da risk alan kişi olarak tanımlanmakta ve Say'a göre, bu riskin minimize olabilmesi için girişimci olacak kişide belli yeteneklerin bulunması gerekmektedir. Bunun yanında, Say'a göre, başarılı bir girişimci bilgili, ahlaklı ve adil olmalıdır. Girişimcinin karı, gelirden harcamalar çıkarıldıktan sonra geriye kalan artık olarak tanımlandığında, bu artık yöneticinin gelirinden yüksekse, karın pozitif olduğunu ve girişimci arzının arttığını söylemek mümkündür. Kısacası Say'de girişimci risk alan ücretli yöneticilere benzetilebilir. Girişimcinin geliri, piyasa dengede değilken ve artık, gelir fazla olduğunda yüksektir (Praag, 1999:315-316). Bilindiği gibi, "her arzın kendi talebini yaratacağını" ortaya koyan Say Yasası, ekonomide denge durumunun ortaya çıktığı durumların analiz eder ve bu nedenle Say'ın girişimciliği denge analizleri yani iktisadi ve toplumsal değişimin dikkate alınmadığı analiz çerçeveleri içinde içinde yer alır.

Neoklasik iktisatçıların girişimcilik kavramını Marshall, Edgeworth ve Pigou'nun analizlerinden yola çıkarak ortaya koymak mümkündür. Bilindiği gibi neoklasik analizde tüm bireylerin tam bilgiye sahip olduğu, veri üretim fonksiyonu çerçevesinde firmaların amacının, kar, tüketiciler ise fayda maksimizasyonu hedefi olduğu kabul edilir. Dengede tüm malların arz ve talep miktarı tek bir fiyat seviyesinde eşitlenirken dışsal herhangi bir şok olmadığı sürece bu denge fiyat ve miktar seviyesi değişimi söz konusu değildir. Herhangi bir dengesizliğin/istikrarsızlığın ve belirsizliğin olmadığı kabul edilen neoklasik analiz çerçevesinde, girişimcinin yöneticilik dışında üretimde herhangi özel bir rolü tanımlanmamakta ve Say'da olduğu gibi iktisadi ve toplumsal değişimdeki etkisi dikkate alınmamaktadır.

Diğer neoklasik iktisatçılardan farklı olarak, girişimcinin üretim ve dolayısıyla iktisadi yapıdaki rolüne değinen iktisatçı Marshall'dır. Marshall'ın girişimcisi mal arzından ve yenilikten sorumlu ve firma içinde tüm kontrolü üstlenen kişidir. Girişimci, üretimi yönetir, işin riskini alır ve emek ve sermayeyi koordine eder. Bu yönüyle girişimcinin hem çalışan hem de işveren pozisyonunda olduğu ileri sürülebilir. Girişimcinin amacının düşük maliyetle üretim olanakları yaratmak olduğu düşünülürse, başarılı bir girişimcinin belli becerilerinin olması gerekir. Başarılı bir girişimcide olması gereken beceriler, ticari bilgi, ileriye görebilme becerisi ve risk alabilme ve de doğal liderlik vasfı olarak sıralanabilir.

Bu yönüyle, Marshall'da girişimci üretim ve bölüşüm sürecini koordine eden, piyasada arz ve talep dengesini gözetken, firma içinde de emek ve sermayeyi koordine eden kişi olması nedeniyle risk alır ve firmanın yönetsel yaratıcısı ve iktisadi gelişimini sağlar (Aktaran Praag, 1999:315-316). Tarihsel olarak incelenmesi gereken Schumpeter olsa da Schumpeter'in girişimcisi diğer bölümün konusu olduğu için Avusturya okulunun girişimcilik anlayışı ile devam etmek uygun olacaktır.

Avusturya okulu içinde yer alan Kirzner (1973), girişimcinin kar olanaklarını keşfeden ve piyasada dengeleyici gücü olan kişiler olduğunu, buna karşın bu dengeye hiçbir zaman ulaşamayacağını ileri sürer. Girişimcinin en önemli özelliği bilgiye nereden ulaşacağını bilmesi, bir başka deyişle belirsiz bir ortamda iktisadi faaliyet yürütmek durumunda olmasıdır. Bu nedenle girişimci kar fırsatlarını değerlendirmekte ve kar fırsatını yakalandığı yerde yenilikçi, değişimci ve yaratıcı vasfı ile karşımıza çıkmaktadır. Kısaca, Kirzner özelinde Avusturya okulunun girişimcisi liderlik özelliğine sahip ve de yaratıcı özelliği ile karşımıza çıkmaktadır.

Çalışmalarında girişimcilik kavramının önemli bir yer tuttuğu bir başka iktisatçı F.Knigh'tır. Knight, risk ve belirsizlik kavramlarını birbirinden ayırmış ve girişimcinin işlevinin belirsizliğe katlanmak olduğunu ortaya koymuştur. Cantillon'dan farklı olarak Knigh, girişimciliğin arbitraj geliri elde etmekten daha fazla bir işlevi olduğunu ortaya koymuştur. Knight başarılı bir girişim için, belirsizlikle mücadele etmek ve adil bir karar alıcı olmak gerektiğini vurgular. Girişimci hesaplanamaz iş fırsatlarını değerlendirebilen, tüketicilerin isteklerini değiştirebilen kişidir. Bunlarla birlikte girişimci, işletme organizasyonlarının gelişiminden de sorumludur (Brouwer 2002:101). Bu çerçevede, girişimcinin belirsiz koşullar içinde karar alabilen ve bu kararın sonuçlarına katlanabilen kişi olduğu söylenebilir. Girişimcinin alması gereken kritik kararlar üretimin nerede, ne zaman ve ne çeşit olacağı yönündedir. Bu nedenle girişimcinin sadece girişimcilik becerisine değil aynı zamanda bol şansa da ihtiyacı olacaktır. Bunlara ilaveten, girişimcinin belirsizlikle baş edebilmek için yüksek derecede özgüvene ve ileriye görebilme yeteneğine ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Knigh'in girişimcilik anlayışında girişimci, belirsizlikle baş eden (Praag, 1999:323-324) özelliği ile karşımıza çıkmaktadır. Cantillon, girişimcinin iktisadi ve toplumsal sistemde denge yaratan rolünü öne çıkarırken, Kirzner (1973), hiçbir zaman ulaşamayacak olan denge noktasına yaklaşma eğilimleri yarattığını kabul eder. Cantillon'da girişimci risk alan kişi iken, Knigh'ta belirsizlikle baş eden kişidir.

İktisadi ve toplumsal değişim ve dinamik analiz çerçevesinde, girişimciliği iktisadi sistemde yenilik yapan ve bu yolla sistemde değişmelere yol açan rolü ile ilişkilendirmek gerekir. İktisadi ve toplumsal sistemin dinamik ve istikrarsız doğasını girişimcinin yenilik faaliyeti çerçevesinde inceleyen iktisatçı Schumpeter'dir. Schumpeter'in girişimcisi, eski dengenin bozulup yeni dengelerin ortaya çıkmasını sağlayan yenilikleri diğer bir deyişle teknolojik değişimlerin yaratıcısıdır. Aşağıda Schumpeter'in girişimcilik anlayışı iktisadi ve kurumsal değişimdeki rolü bağlamında incelenmektedir.

II) İktisadi ve Toplumsal Devrim: Yaratıcı "Girişimci"

Schumpeter'in girişimcilik teorisini ortaya koyan ilk ve en önemli iktisatçılardan biri olduğu ileri sürülebilir. Schumpeter iktisadi gelişme teorisinde yeniliğin içsel bir süreç olduğunu ortaya koyarak, girişimcinin yönetici olma özelliğinin yerine firmanın lideri olması özelliğini öne çıkarmıştır. Bu çerçevede, Schumpeter'in girişimcisi yenilikçidir. Girişimcinin neden olduğu bu yenilikler; yeni bir malın, yeni bir hammadde kaynağının, yeni tekniklerin, yeni organizasyon biçimlerinin ve yeni talep koşullarının yaratılması anlamına gelir ve bu anlamda girişimci iktisadi ve toplumsal değişimde etkili temel faktör olarak tanımlanır. Schumpeter girişimcinin risk alan kişi ve sermaye sahibi olduğu görüşüne karşı çıkararak girişimciliğin psikolojik teorisini geliştirmiştir. Girişimci "yeni bileşimler" bir başka ifade ile teknolojik yenilikler ortaya koyan kişidir ve yenilik gelişmenin temel içsel nedenidir. Yeni bileşimler özellikle rekabetçi ekonomide eski rekabetçi sürecin parametrelerinin değiştirilmesi anlamını taşır. Böylece yeni bileşimler nedeniyle, ekonomide mevcut denge bozulur ve yeni dengeler ve dengesizlikler oluşur. Yenilik iktisadi ve toplumsal sistemde kalıcı değişim ve dengesizliği ifade eder (Schumpeter, 1934:67).

Schumpeter'de girişimcilik faaliyeti iktisadi gelişme ile ilişkili bir kavramdır. Her ne kadar tarihsel süreç içerisinde, yukarıda da ele alındığı biçimiyle girişimciliğe farklı işlevler yüklenmiş olsa da Schumpeter'in yaklaşımı, girişimciliği iktisadi gelişme ile ilişkilendirmesi nedeniyle dikkat çekicidir. Pek çok teorik yaklaşım girişimciyi ve dolayısıyla iktisadi ve toplumsal sistemdeki değişimi analiz dışı bırakmıştır. Ancak kapitalizm geliştikçe girişimcinin ve teknolojik değişmenin iktisadi ve toplumsal düzende neden olduğu değişim önem kazanmaktadır. Schumpeter "Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi" (1943) adlı çalışmasında büyük firmaların yeniliğin ve iktisadi gelişmenin motoru olduğunu ifade etmiş, piyasa toplumlarının evriminin rekabetçi kapitalizmden tekelci kapitalizme doğru olacağını ileri sürmüştür. Bununla birlikte, Schumpeter'e göre

kapitalizmin çöküşü/sonu yaşamın her alanında rasyonelitenin artışı ile hızlanacak ve karar birimleri uzun süre kapitalizmdeki gelir dağılımı eşitsizliği, iş hayatındaki dalgalanmalar gibi irrasyonel unsurları yok sayamayacaktır (McDaniel, 2005:487). Schumpeter'in kapitalizmin sonuna ilişkin tezi şu şekilde özetlenebilir: Kapitalist gelişmeyi durduracak temel neden, teknolojik değişmeye neden olan girişimcinin yenilikçi ve yaratıcı faaliyetinin son bulmasıdır. Schumpeter'e göre, tekelci yapıya evrilen kapitalizmdeki büyük şirketler girişimciliğin yaratıcı yönünü bürokratik yapıları ile engellediği sürece sistemin sonunu da hazırlayacaklardır.

İktisadi ve toplumsal değişme, yeni firmaların iktisadi ve toplumsal hayata yenilikler sunmasıyla ilişkilidir. Bu nedenle, yenilikler eski yapının bozulup yenisinin ortaya çıkmasına yol açar. Bu süreç, Schumpeter'in analizinde yaratıcı yıkım (creative destruction) olarak tanımlanır. Schumpeter girişimcilik faaliyetinin yaratıcı ve yenilikçi özelliği dolayısıyla rasyonel bir faaliyet olmadığını kabul eder (Brouwer, 2002:91). Bu yönüyle, Schumpeter'e göre girişimci kapitalizmin dinamik unsurudur. Schumpeter girişimcinin motivasyon kaynağını ortaçağdaki lordların özel krallığını var etme düşüne benzetir. Girişimcinin bunun dışındaki motivasyon kaynağı, mücadele ederek ve savaşarak başarı elde edip üstünlüğünü kanıtlamaktır. Bu çerçevede, Schumpeter'de girişimcilik faaliyetinin parasal kazanç dışındaki motivasyon kaynaklarının önemi vurgulanmaktadır (Schumpeter, 1934: 93). Bu motivasyon kaynakları, Schumpeter'in analizinde yöneticilerle girişimcilerin kesin olarak birbirinden ayrılmasında etkili olmuştur. Yönetici, belli bir zaman diliminde ampirik olarak test edilmiş en avantajlı üretim yöntemini seçen kişi iken, girişimci, en iyi yöntemi belli zaman içerisinde yaratandır. Bu nedenle, Schumpeter'in girişimcinin iktisadi ve toplumsal yaşamdaki liderlik yönüne önem verdiği ileri sürülebilir. Yenilik yapan girişimci diğer firmalara iktisadi yaşamda önderlik ederken toplumsal yaşamdaki değişimlerin de öncüsü olur. Bir başka ifade ile Schumpeter'in girişimcisinin liderliği toplumu yeniliklere yönelten kişi olmasından kaynaklanır. Kapitalist gelişme sürecinde artan rasyonelite/bürokratik düzenleme girişimcinin yaratıcı ve yenilikçi özelliğini törpülediği sürece kapitalizmin sonunu hazırlamaktadır.

Schumpeter'e göre yenilik ile icat birbirinden farklıdır. Yenilik ticari amaçlı sosyal bir aktivitedir. İcatlar ise, yaşamın her alanında örneğin üniversitelerde karşımıza çıkan ticari olmak zorunda olmayan entellektüel bir aktivitedir. Bu bağlamda, yenilik Schumpeter'e göre icadın ticarileşmiş biçimidir. Girişimciler tıpkı diğer alanlardaki yaratıcı kişiler gibi tüm sistemlerde varolabilmektedir. Kapitalist sistemdeki varlığının ayırteci özelliği, varolduğu yapıya dinamizm katması, dinamizm katmadığı/rasyonelleştiği durumda ise

sistemin durağanlaşmasına neden olmasıdır. Kapitalist toplum bir sistem olarak düşünüldüğünde, girişimcilik faaliyetinin pek çok önemli işlevi özellikle de teknolojik yenilikler sunma işlevi, üzerinde durulması gereken önemli bir husustur.

III) İktisadi ve Toplumsal Devrim: Teknolojik Gelişme

Schumpeter'in teknolojik yenilik konusundaki çalışmaları, bu konuyla ilgilenen iktisatçılar tarafından yoğun olarak kullanılmaktadır. Schumpeter'in çalışmaları iktisadi sosyoloji olarak adlandırılmaktadır. Schumpeter, ekonomik sosyolojiyi² "sosyal kurumların analizi" olarak tanımlamaktadır (Schumpeter, 1954:246). Ayrıca, Schumpeter (1954: 20-21) iktisadi sosyolojiyi alışkanlıkları ve davranış şekillerini kapsayan devlet ve mülkiyet gibi kurumlar ile gelenekler gibi kavramları içerecek biçimde tanımlamıştır. Schumpeter'in çalışmalarında, iktisadi ve toplumsal değişimi sağlayan en önemli unsurun teknolojik gelişme olduğunu görmekteyiz. Schumpeter teknolojiyi, girişimcinin yaptığı işler sonucu ortaya çıkan bir yaratıcılık faaliyeti olarak kabul eder. Schumpeter'e göre; yenilik/teknolojik değişim iktisadi ve toplumsal değişimin "içsel faktörüdür" (Schumpeter, 1934:86). Schumpeter'e göre "yeniliği ticari firma yapar; bu yenilikleri gerçekleştirenler ise girişimcilerdir" (Schumpeter, 1934:79). Kapitalist sistemde, iktisadi gelişmenin sağlanması yenilikler ve yeni teknolojiler yaratmakla mümkündür. Schumpeter bu durumu şu şekilde açıklamaktadır. "Üretimin yeni metodlar ile yapılması, yeni malların üretilmesi, yeni organizasyonların ortaya çıkması, yeni arz kaynaklarının bulunması, yeni teknikler ve yeni piyasaların bulunması" yeniliği oluşturmakta ve kapitalist sistemin dinamik gelişmesine imkan sağlamaktadır (Schumpeter 1934:68). Yeniliklere bağlı olarak ortaya çıkan değişimler, iktisadi yapıda niteliksel bir değişime neden olması noktasında toplumsal etkilere de yol açar.

Schumpeter konjoktürel dalgalanmaların (uzun dalgalar) ortaya çıkış nedeni olarak da teknolojik yeniliği görür. Kısaca konjoktürel dalgalanmaların nedeni ona göre teknolojik değişimlerdir. Oysa Schumpeter'den önceki iktisatçılar bu dalgalanmaların ortaya çıkış nedenini fiyat-faiz değişimleri ve ticaret akımlarının hızındaki değişimler gibi faktörler çerçevesinde değerlendirmişlerdir (Cesaratto, 1996). Schumpeter'e göre her konjoktürel dalgalanma, teknolojik

---

² Schumpeter'in ekonomik sosyolojiye verdiği önem aslında onun Marx'a duyduğu hayranlıkla örtüşmektedir. Schumpeter, Marx'ın ekonomik sosyoloji ve ekonomik analizi bir araya getirip harmanlamasını takdir etmektedir (Elliot 2001).

yenilik farklılıklarını ortaya çıkarır ve zaman ilerledikçe teknoloji eskir ve doğal olarak getirisi düşer. Başarılı ekonomik dalgalanmalar, yeni teknik olasılıkların ortaya çıkmasını sağlamakta ve böylece kapitalist gelişmenin ana motoru ve girişimci karının kaynağının farklılık ve çeşitlilik gösteren teknolojik yenilikler olduğu ortaya çıkmaktadır (Freeman ve Soete, 2003:22). Schumpeter'e göre kapitalizmin hiçbir zaman durağan bir durum göstermez ve bunun nedeni sistemin devamını sağlayan yaratıcı girişimcinin neden olduğu teknolojik yeniliklerdir. Schumpeter bu yenilik yaratma sürecini "yaratıcı yıkım" (creative destruction) süreci olarak tanımlamaktadır. Schumpeter, yaratıcı yıkımı kapitalizmin esası olarak tanımlar (Schumpeter 1954:104) ve bu süreç teknolojik yeniliklerle ilişkili olduğu için yeniliğe uyum sağlayan firmalar iktisadi yaşamdaki varlığını sürdürebilmekte bunu başaramayanlar ise piyasadan silinmektedir. Bu anlamda, Schumpeter'in evriminin devrimci bir özellik gösterdiğini söylemek mümkündür.

Schumpeter'in amacının modern kapitalizmin sosyal yapısını ortaya koymak olduğu ileri sürülebilir. Schumpeter'in girişimcisi rasyonel ve yaratıcı davranış arasında bir yerde tanımlanabilir. Bu iki eylem arasındaki temel fark, Schumpeter'in tarihsel ve teorik yazılarında sık sık karşımıza çıkar. Kapitalizmden sosyalizme geçişte de bu iki eylemle karşı karşıya kalırız. Schumpeter kendi iktisadi gelişme teorisinde iki farklı davranış biçimini iki farklı karar biçimiyle ele almıştır. Bu aynı zamanda çalışmanın başında ortaya konulan statik ve dinamik analizin birbirinden ayrıştırılmasında bireysel eylemlerin biçiminin bir araç olarak kullanılabilceği anlamına gelir.

Statik teori, rasyonel davranış, dinamik analiz ise enerjik ve yaratıcı davranış biçimiyle ilişkilendirilebilir. Yönetici veya idareciler rasyonel iktisadi davranış içinde iken, girişimciler yaratıcı davranış içindedirler. Schumpeter'e göre hazcı davranış statik sosyal ve iktisadi yaşamda kuralken, yaratıcı davranış bir istisnadır. İktisadi yaratıcılık sanatçı ve düşünürlerin yaratma davranışına benzer. Yaratıcılığın gerçekleşmesi yeniliklere bağlıdır. Girişimcilik faaliyeti mevcut üretim araçlarının farklı biçimlerde kullanılmasını sağlar (Schumpeter, 1934:68). Yeni bileşimlerin en tipik ve ideal olanı yeni girişimle birlikte gerçekleşmesidir. Schumpeter'e göre hiçbir bileşim en son ve ideal olan bileşim değildir. Her zaman daha iyi ve daha etkin üretim yöntemi veya üretim bileşimi bulunabilir. Schumpeter'e göre yaratıcı faaliyet, iktisadi gelişmenin temel unsuru, girişimci ise nedenidir. Bireylerin çoğu hazcı ve statik davranış içinde iken, iktisadi gelişme için yapılması gereken yeni düşünce ortaya koymaktır. Yenilik mevcut yapıyı tehdit ederek üretim ve tüketimde değişimlere neden olan bir eylemdir.

Schumpeter rekabetçi kapitalizmde girişimcilik teorisini İktisadi Gelişme Teorisi (1934)'nde ortaya koymuş ve girişimciliğe ihtiyaç kalmadığında sosyalizm ortaya çıkmaktadır. Schumpeter'in sosyalizmin yükselişi ile ilgili düşünceleri “ekonominin sosyal rasyonalizasyonu” olarak tanımlanabilir. Schumpeter'de girişimcinin sosyal ve iktisadi rolünün azalması ve sosyalizmin yükselişi iki paralel rasyonalizasyon sürecinin, iktisadi ve sosyal rasyonalizasyon sürecinin ürünüdür. Schumpeter kapitalist toplumda girişimcinin rolünü tanımlarken rasyonel davranışa dayalı genel teorik çerçeveye yaratıcı davranışı eklemiş daha sonra da iktisadi gelişmeyi kendi tarihsel sürecinde incelemiştir (Chipman, 1971).

Sosyalizasyon, ekonominin sosyalist ekonomiye dönüşmesidir. Sosyalizasyonla birlikte tüm üretim araçları toplum için belli bir iktisadi plan çerçevesinde sunulur. Bu yönüyle sosyalizasyon ortak tarihsel bir sürecin ya da bilinçli politik bir davranışın ürünü olarak karşımıza çıkar. Sosyalizasyona neden olan çeşitli nedenlerin başında modern ekonomilerde üretimin büyük firmaların eline geçmesi ve ekonominin bu yolla tekelleşmesi vardır. Schumpeter analizinde kapitalist gelişme sürecinin sonunda ekonomide büyük birkaç firmanın kalacağını ileri sürer. Girişimciliğin ve serbest rekabetin ortadan kalkması endüstriyel dönüşüme yol açar. Schumpeter Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi (1943) adlı eserinde “Kapitalizm yaşamaya devam edebilir mi? Sosyalizm Çalışır mı?” sorularına yanıt arar. İlkine cevabı hayırken ikincisine evet cevabını verir. Kapitalizmden sosyalizme, sistem kötü çalıştığı için değil, iyi çalıştığı için geçilecektir.

Schumpeter'e göre, ilerleme kendi kendini mekanikleştirebilen ve iktisadi gelişmenin durması anlamına gelebilecek biçimde kişisel gelişimi baltalayabilen bir süreçtir. Bu nedenle sistem kendi başarısı nedeniyle son bulacaktır. Bir başka ifade ile kapitalizmin iyi işlemesi kendini koruyan tabakaların ve sosyal kurumların ortadan kalkmasına yol açmaktadır. Girişimciliğin rutin hale gelmesiyle, endüstriyel ve ticari işletmelerin idaresi büyük firmalarca bürokratik bir biçim alacak ve Schumpeter'e göre böyle bir süreç otomatik olarak sosyalizme yol açacaktır (Schumpeter, 1943:133).

Schumpeter'e göre 20. yüzyılda kapitalist gelişmenin motoru haline gelen oligopolollerin varlığı ya da sermayenin merkezileşmesi, küçük işletmeleri yok ettiği gibi kapitalizmin kurumsal çerçevesine de saldırmaktadır. Bu kapitalist kurumsal çerçeve, mülkiyet ve anlaşma yapma özgürlüğüdür. Tek şahıs işletmelerinin aksine büyük işletmelerde mülkiyet ve kontrol ortadan kalkmıştır. Büyük işletmelerde kontrol, ücretli yöneticilere ve bir ölçüde, şefler ve şef

yardımcılarına geçmiştir. Sözleşme özgürlüğü açısından bakılacak olursa, dev işletmeler için hazırlanan kontratlar her türlü şahsiliikten arındırılmış biçimdedir. Schumpeter'e göre iktisadi gelişme süreci hisse senetlerinin kullanımında yaygınlaşma yoluyla mülkiyet kavramını cansız hale getirmiş ve bu tip belgelerle işletmeye sahip olanlar işletmenin gerçek sahibi gibi işletmenin geleceğine için mücadele edemez olmuşlardır (Schumpeter, 1943: 139). Kapitalist sistemi zayıflatan bir başka unsur olarak da Schumpeter, sisteme karşı artan düşmanlıktan bahseder. Schumpeter, sisteme karşı gelişen mevcut düşmanlıkların aydınların düşmanlığı ile beslendiğini ve böylece burjuvazinin çalışamaz hale geldiğini iddia eder. Sistem toplumun burjuvazi aleyhindeki tepkileri sonucu zayıflayacaktır (Schumpeter, 1943:143). Görüldüğü gibi, kapitalist gelişme süreci, burjuvazi, özel mülkiyet ve sözleşme serbestisi gibi sistemin kurumsal tabakalarını değiştirmekte ve yeni bir toplumsal düzenin oluşmasına neden olmaktadır. Büyük firmalarda girişimcinin rutinleşmesi gibi iktisadi bir nedenin başka bir sistemin (sosyalizm) oluşması gibi bir toplumsal sonucunun (Güler Aydın, 2010) olması, iktisadi ve toplumsal alanın birbiri üzerindeki karşılıklı etkileşimini gözler önüne sermesi bakımından dikkate değerdir.

Yukarıda da belirtildiği gibi, Schumpeter'e göre, kapitalist sistemde ortaya çıkan modern örgütler (büyük firmalar) iktisadi yapıyı sosyalize etmekte ve kapitalist gelişme güdüsünün ya da girişimciliğin kapsamının daralmasına yol açmaktadır. Schumpeter'e göre, bir sınıf olarak tanımlanmayan ancak burjuva sınıfı içinde yer alan girişimcileri yok edecek temel unsurlardan bir tanesi de burjuva aile yapısının dönüşmesi/ dağılmasıdır. Bu dağılmanın büyük firmaların bürokratik yapılarının neden olduğu kapitalist rasyonalizasyonun özel hayata yansımalarıdır. Kapitalist gelişme sürecinde artan kadın ve erkeğin faydacı davranışları aile bağları zayıflamasına neden olmaktadır. Kapitalist sistem gelişimi için gerekli rasyonel ruh dolayısıyla burjuva aile hayatına gölge düşürmekte ve yeni anlayışlara yol açmaktadır (Schumpeter, 1943:157). Bir başka ifade ile kapitalist sistemin temel iktisadi ve toplumsal yapı taşı olan burjuvazi, sistemin kendi gelişimi için gerekli olan rasyonalite nedeniyle zayıflamaktadır.

Bu çerçevede, Schumpeter'de, kapitalist sistemde tekelleşme eğilimi arttıkça zayıflayan yenilikçi girişimciliğin, kapitalizmden sosyalizme geçişin ve sosyal, politik ve kültürel değişimin temel unsuru olduğu ileri sürülebilir. Schumpeter'e göre sosyalizme geçiş, örgütsel, sosyokültürel ve de politik dönüşüm ve adaptasyonun bir sonucu olarak incelenmelidir. Schumpeter, iktisadi davranış ve kurumların dönüşümünü girişimciyi de içerecek biçimde sosyal açıdan ele almış ve sistemde yaşanan iktisadi ve toplumsal değişimin nedenini iktisadi unsurları

kapsayan ancak bununla sınırlanamayacak kadar geniş tutmuştur. Bu nedenle, Schumpeter'in girişimcisinin, iktisadi teorik çerçeveyi reel politik ile buluşturan önemli bir analiz aracı olduğu söylenebilir.

SONUÇ

İktisadi ve toplumsal değişimin anlaşılmasında önemli bir araç olduğu ileri sürülen Schumpeter'in girişimcisi kapitalist gelişmenin lideridir denilebilir. Girişimcinin liderliğinden kastedilen, yeni imkanlar bulmak ya da yaratmak ve hatta bu imkanları eyleme geçirmektir. Schumpeter, girişimcinin kapitalist gelişme sürecinde neden olduğu yeniliği, mevcut iktisadi ve toplumsal yapıyı değiştirebilecek nitelikte kavramsallaştırmıştır. Girişimcinin "yaratmanın keyfi" olarak tanımlanabilecek temel motivasyonu, kaynağını, mevcut yapıyı iktisadi ve sosyal anlamda dönüştürebilmesinden alır.

Schumpeter'in dinamik analizinin çerçevesini benimsemiş olması, iktisadi sistemin değişkenlerinin, tarihsel ve politik anlamda nasıl içsel değişimlere yol açtığı göstererek, toplumsal yapıdaki etkilerini ortaya koymuştur. Bu çerçevede, Schumpeter'in kapitalizm analizinde kullandığı temel kavramlar, yenilik dengesizlik, karar alma süreci, belirsizlik ve iktisadi süreçler olarak sıralandığında, herbirinin girişimcinin yenilik faaliyeti ile ilişkili olduğu görülür. Schumpeter'e göre, bir ekonomide, yenilik imkanlarının varlığı önemlidir ancak girişimci olmadan yeniliğin ortaya çıkması mümkün değildir. Yenilikler ve teknolojik değişim iktisadi gelişmenin temel aracıdır ve iktisadi gelişme mevcut kaynakların farklı yollarla üretime sokulmasıdır. Yenilik konusunda ve iktisadi gelişmede aşağıdaki üç temel unsurun önemine değinmek gerekir. Bunlardan ilki firma büyüklüğüdür. Firma büyüklüğü rekabet süreci içinde piyasanın yeni firmalara açık olması anlamına gelir. Endüstrideki teknik dinamizm ile firma sayısı arasında pozitif ilişki vardır. Schumpeter "İktisadi Gelişme Teorisi" (1934) adlı eserinde yeniliğin küçük firmalar tarafından ortaya konulduğunu ifade eder. Bu küçük firmalar içinde yenilik karşısında başarılı olanların büyük firma haline gelebilme şansı vardır. Schumpeter Kapitalizm Sosyalizm ve Demokrasi (1943) adlı eserinde ise, yenilikçi lider büyük firmaların teknolojik yeniliğin motoru olduğunu ileri sürer. Tarihsel süreç içerisinde Schumpeter'in yenilik konusundaki düşüncesi küçük firmaların yerini büyük firmaların alacağı yönünde evrilmiş ve hatta girişimcinin yenilikçi ve yaratıcı işlevinin son bulması ile sistemin sonu ilişkilendirilmiştir.

Schumpeter'in analizinde ortaya konulan iktisadi ve toplumsal değişim, ani ve süreksizdir. Bu nedenle, teknolojik yeniliklerin ve endüstriyel değişimlerin

gelişme ile ilişkili olduğu söylenebilir. Teknolojik gelişme öngörülebilir davranış ve kararların, öngörülemez sonuçlar doğurmasına neden olabilir. Bu çerçevede, Schumpeter’de iktisadi gelişme süreci mevcut üretim koşullarının yerini, yeni üretim koşullarının aldığı bir yaratıcı yıkım süreci olarak tanımlanmıştır. Schumpeter, kapitalist gelişme sürecinin sonunda, sistemin kendi kurumlarını ortadan kaldırarak sosyalizme geçişe neden olacağını ve böylesi bir sonun sistemin başarısızlığının değil başarısının bir ürünü olduğunu ileri sürer. Kapitalizm yaşamaya devam edip etmeyeceği sorusuna bu çerçevede bizce verilebilecek yanıt; sisteme yeni kar imkanları sunulabildiği sürece kapitalizmin yaşamaya devam edebileceğidir. Feodalizmden kapitalizme geçişin hikayesini sadece tüccar sınıfın ortaya çıkışı ile açıklamak nasıl yeterli değilse, kapitalizmin dönüşümünü de salt iktisadi nedenler üzerinden açıklamak yeterli olmayacaktır. Bu bağlamda, Schumpeter’in girişimcisinin, diğer analitik yaklaşımlara göre, sistemin geleceğine dair hem iktisadi hem de toplumsal unsurları birlikte dikkate alması hem de iktisadi teorik çerçeveyi reel politik ile buluşturması bakımından daha derin bir analitik çerçeve sunduğu ileri sürülebilir.

KAYNAKÇA

- ARAZ TAKAY, B., GÜLER AYDIN, D. (2013), “Kapitalizmin Şövalyeleri ve Sanayi Kaptanları Üzerine”, Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 31, No.2, ss.153-165.
- BROUWER, M. (2002), “Weber, Schumpeter and Knight on Entrepreneurship and Economic Development”, Journal of Evolutionary Economics, Vol.12 , pp. 83-105.
- CESARATTO, S. (1996), “Long-period Positions and Economic Change. A rejoinder”, Review of Political Economy, Vol. 8, no.4, pp. 409-425.
- CHIPMAN, S. J. (1971), “Price Theory”, The Nature and The Meaning of Equilibrium in Economic Theory, (eds.)H. Townsend, Penguin Books, England pp.241-271.
- DOSI, G. (1982), “Technological Paradigms and Technological Trajectories”, Research Policy, Vol.11, pp.147-162
- FREEMAN, C., SOETE, L.(2003), Yenilik İktisadi. (Çev). E. Türkcan, Tübitak, Ankara.
- GÜLER AYDIN D. ve KILIÇ S. (2008), “A New Approach to the Classical Entrepreneur within the Framework of Schumpeter’s View” Management and Behaviour in Organizations, (Ed.) Aktan ve Dalbay Vol. 2, pp.157-164, İzmir.
- GÜLER AYDIN, DERYA. (2010), “Kapitalist Sistemde Bireyin Sorgulanması: Yabancılaşma ve Demir Kafes”, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 43, sayı 2, ss.17-32.

KALDOR, N. (1972), "The Irrelevance of Equilibrium Economics", *The Economic Journal*, Vol. 82, pp.1237-1255.

KIRZNER ISRAEL (1973), *Competition and Entrepreneurship*, University of Chicago Press.

McDANIEL, B.A. (2005), "A Contemporary View of Joseph A. Schumpeter's Theory of Entrepreneur", *Journal of Economic Issues*, Vol. 39, No. 2, pp. 485-489.

PRAAG VAN M.J.(1999), "Some Classic Views on Entrepreneurship", *De Economics*, Vol. 143, No.3, pp.311-335.

SCHUMPETER, JOSEPH.A. (1934), *The Theory of Economic Development*, Oxford University Press, New York.

SCHUMPETER, JOSEPH. A. (1943), *Capitalism, Socialism and Democracy*, George Allen and Unwin Ltd., London.

SCHUMPETER, JOSEPH. A. (1954), *History of Economic Analysis*, Allen and Unwin, London.

SCHUMPETER, J. A. (1989) "The Creative Response in Economic History", *Essays on Entrepreneurs, Innovations, Business Cycles, and the Evolution of Capitalism* (Ed.) R.V. Clemence, Transaction Publishers, New Brunswick, New Jersey, pp. 221-231.